

BOGANMELDELSER

Alvin H. Hansen: FISCAL POLICY AND BUSINESS CYCLES. W. W. Norton & Comp. Inc., New York 1941.

Egentligen är titeln på ovanstående arbete något missvisande. A. H. behandlar visserligen inledningsvis olika konjunkturcyklar, men det problem han ställer finanspolitiken inför är närmast att motarbeta en tendens till permanent stagnation. Givetvis är det erfarenheter från 1930-talets Amerika, som här bilda bakgrunden, och något av det intressantaste i hans arbete är diskussionen av den då förda finanspolitiken. Som ett allmänt omdöme kan man kanske säga, att A. H:s arbete snarare är av intresse genom den uppslagsrika och för läsaren oerhört stimulerande diskussionen av en rad aktuella praktiska problem än genom någon mera djupgående teoretisk analys.

A. H. inleder som redan nämnts sin framställning med en diskussion av olika slag av cyklar. Bl. a. framhålles att vartannat uppsving i den vanliga 8—10 åriga konjunkturcykeln gynnats av att det sammanfallit med en vågkam i byggnadsverksamheten medan vartannat fått kämpa emot en vågdal inom denna — en sats som dock blott torde äga tillämpning på U. S. A. 1920-talets högkonjunktur sammanföll med ett starkt uppsving inom byggnadsfacket och en orsak till stagnationen under 30-talet är att detta efterträts av en period av ringa byggnadsverksamhet. A. H. ansluter sig också — om än med någon tvekan — till teorien om de långa vågorna. Den främsta orsaken till dessa ser han i att nya uppfinningar tidvis skapat ökade förutsättningar för realkapitalbildningen. 1787—1815 berodde »Good Times» på industrialismens första genombrott, 1849—1873 framför allt på järnvägsbyggandet och 1897—1920 främst på elektricitetens och bensinmotorernas genombrott. För de västeuropeiska länderna kan man efter 1920 och för U. S. A. efter 1929 tala om »Bad Times». Orsaker härtill äro frånvaron av nya, starkt kapitalkrävande uppfinningar, folkökningens stagnation samt uttömmandet av möjligheten till kapitalinvesteringar i nya länder. Överhuvudtaget ligger till grund för hela detta arbete den uppfattningen, att den tidigare perioden av snabbt uppsving, betingad av och krävande stark realkapitalbildning, kommer att ersättas av en stationär period med ringa behov av nytt realkapital. A. H:s syfte är nu att undersöka, huru man i ett sådant läge skall kunna permanent bevara inkomstbildningen på en hög nivå.

Emot 1920-talets konjunkturpolitik riktas anmärkningen, att den främst bestod i penningpolitik. Man utgick från att om man blott medelst penningpolitiska åtgärder kunde dämpa uppsvinget, behövde detta ej ersättas

BOGANMELDELSER

Alvin H. Hansen: FISCAL POLICY AND BUSINESS CYCLES. W. W. Norton & Comp. Inc., New York 1941.

Egentligen är titeln på ovanstående arbete något missvisande. A. H. behandlar visserligen inledningsvis olika konjunkturcyklar, men det problem han ställer finanspolitiken inför är närmast att motarbeta en tendens till permanent stagnation. Givetvis är det erfarenheter från 1930-talets Amerika, som här bilda bakgrunden, och något av det intressantaste i hans arbete är diskussionen av den då förda finanspolitiken. Som ett allmänt omdöme kan man kanske säga, att A. H:s arbete snarare är av intresse genom den uppslagsrika och för läsaren oerhört stimulerande diskussionen av en rad aktuella praktiska problem än genom någon mera djupgående teoretisk analys.

A. H. inleder som redan nämnts sin framställning med en diskussion av olika slag av cyklar. Bl. a. framhålles att vartannat uppsving i den vanliga 8—10 åriga konjunkturcykeln gynnats av att det sammanfallit med en vågkam i byggnadsverksamheten medan vartannat fått kämpa emot en vågdal inom denna — en sats som dock blott torde äga tillämpning på U. S. A. 1920-talets högkonjunktur sammanföll med ett starkt uppsving inom byggnadsfacket och en orsak till stagnationen under 30-talet är att detta efterträts av en period av ringa byggnadsverksamhet. A. H. ansluter sig också — om än med någon tvekan — till teorien om de långa vågorna. Den främsta orsaken till dessa ser han i att nya uppfinningar tidvis skapat ökade förutsättningar för realkapitalbildningen. 1787—1815 berodde »Good Times» på industrialismens första genombrott, 1849—1873 framför allt på järnvägsbyggandet och 1897—1920 främst på elektricitetens och bensinmotorernas genombrott. För de västeuropeiska länderna kan man efter 1920 och för U. S. A. efter 1929 tala om »Bad Times». Orsaker härtill äro frånvaron av nya, starkt kapitalkrävande uppfinningar, folkökningens stagnation samt uttömmandet av möjligheten till kapitalinvesteringar i nya länder. Överhuvudtaget ligger till grund för hela detta arbete den uppfattningen, att den tidigare perioden av snabbt uppsving, betingad av och krävande stark realkapitalbildning, kommer att ersättas av en stationär period med ringa behov av nytt realkapital. A. H:s syfte är nu att undersöka, huru man i ett sådant läge skall kunna permanent bevara inkomstbildningen på en hög nivå.

Emot 1920-talets konjunkturpolitik riktas anmärkningen, att den främst bestod i penningpolitik. Man utgick från att om man blott medelst penningpolitiska åtgärder kunde dämpa uppsvinget, behövde detta ej ersättas

av en lågkonjunktur. När en sådan likväl kom, stod man handfallen inför densamma, emedan man ej förstod, att dess primära orsak låg i investeringsvolymens fall. Under 30-talet har man däremot lärt sig betrakta högkonjunkturen som det önskvärda tillståndet, vilket ej bör neddämpas utan i stället drivas vidare, och redskapet härtill är finanspolitiska åtgärder.

Orsaken till att dessa under 30-talet blott lyckats partiellt i U. S. A. ser A. H. främst i att man i alltför ringa omfattning tillgripit offentliga arbeten. Först år 1938 uppgingo dessa till samma belop som år 1930. I stället tillgrep man stödåtgärder till förmån för nödställda befolkningsgrupper. Dessa medförde visserligen en konsumtionsökning, men denna var ej tillräckligt stor för att bliva av nämnvärd betydelse för sysselsättningen och investeringsvolymen inom konsumtionsvaruindustrierna. Däremot skulle offentliga arbeten för fyra eller fem milliarder dollars medfört anställandet av ny arbetskraft samt reinvesteringar inom den tunga industien. Ifråga om tidpunkten, när dessa arbeten kunnat tillgripas med störst framgång, är A. H. ej fullt klar. Å ena sidan framhåller han, att man ej kan räkna med framgång, för så vitt de tillgripas i början av en depression, då marknaden är mättad med investeringar, utan man bör vänta till efterfrågan å dessa ökats på grund av förslitning och teknikens utveckling. Men å andra sidan framhålles att om de offentliga arbetena sätts igång omedelbart, kan man hoppas undvika den sekundära depressionen.

Man kan här anknyta till den längre fram av A. H. nyttjade skillnaden mellan »Pump Priming« och »Compensation«. Syftet med »Pump Priming« är att de offentliga arbetena skola giva uppsvinget en intialstöt, varefter det skall kunna föras vidare av det enskilda initiativet utan att behöva fortsatt stöd av offentliga åtgärder. I så fall synes det diskutabelt, om man som A. H. anser i första hand bör söka efterfrågan å den tunga industriens produkter. Dennas primära uppgift är att tillgodose byggnadsverksamhetens och konsumtionsvaruindustriernas behov av realkapital och så länge detta ej växer kommer ett uppsving, som genereras av att den tunga industrien skapar efterfrågan å sina egna produkter genom att bygga ut sin egen kapacitet, att hänga i luften. Begränsar man däremot syftet med de offentliga investeringarna till den mera blygsamma uppgiften att utgöra en ersättning för felande enskild realkapitalbildning, ställer saken sig annorlunda.

Nästa avsnitt är av mindre intresse, då det främst behandlar förändringar inom det amerikanska skattesystemet och förskjutningar inom de offentliga utgifterna. Vad här säges om budgetteknik, om fördelning mellan skatter och lån m. m. erbjuder intet nytt för skandinaviska läsare. Aktuellt är däremot vad A. H. har att säga om verkningarna av en stor statsskuld. Han framhåller, att denna så tillvida är mindre farlig ur konjunktursynpunkt än stark skuldsättning vid enskilda företag, som den senare i motsats till den förra kan medföra bankrutten under en lågkonjunktur. Statsobligationerna tillgodose behovet av säkra placeringar och en värdepappersmarknad bestående av statliga obligationer och aktier i enskilda företag synes väl sammansatt. Under 1800-talet torde den engelska statsskulden ha underlättat den industriella expansion, enär räntebetalningen ökade sparandet genom att föra över inkomst från små till stora inkomsttagare. I nuvarande läge, då statsobligationerna äro fördelade på flera händer och

skattesystemet är mera progressivt, bidrager statsskulden till det ekonomiska systemets stabilitet genom att öka »The Propensity to Consume«.

Även här synes man dock kunna göra en distinktion. Har den offentliga upplåningen minskat den enskilda realkapitalbildningen, belasta skuldräntorna framtiden med belopp, motsvarande den härigenom uteblivna avkastningen av enskilt realkapital, och deras effekt på inkomstfördelningen kan ej bedömas utan hänsyn till huru denna avkastning hade fördelats¹⁾. I allmänhet kan man dock räkna med att den offentligt upplåningen snarare uppmuntrar än inskränker enskild realkapitalbildning, varför dess förräntning ej belastar framtiden. Om vi för närvarande i Sverige täckte samtliga offentliga utgifter medelst skatter, skulle detta tydligen ej öka den enskilda realkapitalbildningen, varför de mot statsskuldens tillväxt svarande kapitalökningarna hos enskilda personer utgöra rena nettotillskott till dessas förmögenhet. Frågan blir alltså om det ökade sparande, som de av den offentliga upplåningen framkallade inkomstökningarna medföra, fördelar sig mera »demokratiskt« än de skatter, som skola förränta och eventuellt amortera statsskulden.

I det tredje och fjärde avsnittet lägger A. H. upp sitt program för huru man medelst finanspolitiska åtgärder skall kunna skapa full sysselsättning. Man kan säga, att han här kompromissar mellan Keynes och Schumpeter. Förutsättningarna för full sysselsättning äro stora nettoinvesteringar plus hög »Propensity to Consume«²⁾. För att öka den senare erfordras en starkt progressiv beskattning. Man kan dock ej räkna med att genom konsumtionsökningar ernå några nämnvärda privata nettoinvesteringar, utan härfor erfordras nya uppfinningar, vilka öppna nya fält för enskild företagsamhet. Utebliva dessa, kommer den enskilda investeringsverksamheten att reduceras till enbart reinvesteringar, och om inkomstbildningen blott skall vara beroende av dessa, kommer inkomsten att krympa samman till den miniminivå, där »Propensity to Consume« uppgår till 100 procent. Att utgå från att man i enlighet med accelerationsprincipen kan med hjälp av konsumtionstillskott ernå investeringstillskott, vilka i sin ordning medföra nya konsumtionstillskott etc. och på så sätt erhålla en stadigvarande hög inkomstnivå, är att söka lyfta sig själv i håret. Att A. H. med sådan

¹⁾ Det är dock ej, som den klassiska ekonomien antog, nödvändigt att en ökning av realkapitalet medför en ökning av den framtida nationalinkomsten, då det kan tänkas konjunkturen där utrustningen med realkapital är alltför riklig. Brist på realkapital kan föranleda en livlig investeringsverksamhet, som bär upp en högkonjunktur, medan överflöd härpå kan betyda bristande investeringsmöjligheter och därmed stagnation.

²⁾ A. H. synes göra väl riklig bruk av den på »Propensity to Consume» vilade »Multiplifier», även om multiplikatoreffekten formellt slås ihop med den enligt hans uppfattning föga betydelsefulla accelerationseffekten till ett begrepp, »The Leverage». Att beskriva verkningarna av ett köpkraftstillskott med en oändlig geometrisk serie innebär dock en våldsamt approximation, som det kan vara på tiden att förfina. Sådana omständigheter som t. ex. om produktionsökningen ökar lönesumman eller företagsvinsten, om den senare utdelas eller fonderas, om en fondering framträder i bokslutet och påverkar aktiekurserna, om de senare påverka konsumtionen etc., komma ej till uttryck genom att säga att »Propensity to Consume» uppgår till så eller så många procent, varför det primära inkomststillskottet kommer att multipliceras med $\frac{1}{1-C}$, där C är »Propensity to Consume».

bestämmdhet hävdar att investeringar via multiplikatoreffekten giva upphov till konsumtion men att konsumtion ej giver upphov till investeringar, synes bero på att han ser problemet på lång sikt, i vilket fall accelerationsprincipen saknar betydelse, för såvitt man ej kan räkna med en ständigt stigande konsumtion.

I likhet med Keynes utgår A. H. alltså från, att de enskilda investeringarna i framtiden ej kommer att vara tillräckligt stora för att göra det sparande produktivt, som uppkommer vid full sysselsättning. För att upprätthålla denna måste staten ingripa dels genom en starkt progressiv beskattning, som reducerar »Propensity to Consume« dels ock genom konsumtionsökande utgifter. Det hittillsvarande samhället med relativt stor realkapitalbildning och liten konsumtion kan ej bestå utan måste ersättas av ett samhälle med ringa realkapitalbildning och stor konsumtion, varav den offentliga utgör en mycket stor del. Idealet måste med andra ord bli en stationär »High-Consumption Economy«. Denna behöver så tillvida ej utesluta ekonomiska framsteg som man redan vid reinvesteringarna kan utnyttja teknikens utveckling.

Då A. H. ej tror på effekten av »Pump-Priming« utan tänker sig att den offentliga sektorn permanent fungerar som primus motor för inkomstbildningen, diskuterar han ej närmare budgetens konjunktur Anpassning. Han antyder möjligheten av att om blott de offentliga utgifterna för sociala o. dyl. ändamål göras tillräckligt stora samt beskattningen tillräckligt progressiv, är det tänkbart, att sparande kan bli lika med noll och inkomstbildningen alltså stabiliseras på en hög nivå, utan att någon offentlig upplåning erfordras. Närmast till hands ligger dock enligt A. H. att tänka sig en permanent offentlig upplåning, varvid skillnad ej göras mellan offentlig realkapitalbildning och konsumtion.

Ifråga om beskattningstekniken framhålles att konsumtionsskatter bromsa men starkt progressiva inkomstskatter påskynda ett uppsving. Vill man hejda en för kraftig »boom«, böra de förra tillgripas, medan de senare böra tillgripas, om man vill förstärka ett för svagt uppsving. Här återfaller A. H. alltså på den tidigare förkastade accelerationsprincipen.

Det är visserligen sannolikt, att höga inkomstskatter ej verka avskräckande, när övriga förutsättningar för investeringar anses gynnsamma, men att enbart därav sluta sig till, att de skulle verka uppmuntrande, där så ej är fallet, synes väl djärvt. I varje fall bör man skilja mellan skatter å avkastningen av det aktivt i företagen arbetande kapitalet och å borgenärernas och aktieägarnas personliga inkomst. Äro förutsättningarna för investeringar ej särskilt gynnsamma, torde dessutom graden av företagens likviditet äga avsevärd betydelse, varför en beskattning, som starkt reducerar denna, kan hindra investeringar. Se vi t. ex. till utvecklingen i Sverige under 1930-talet, finna vi visserligen, att en i jämförelse med tidigare relativt hög företagsbeskattning ej märkbart hindrat en exceptionell högkonjunktur. Men detta kan ej direkt anföras som stöd för A. H:s tes, eftersom de svenska aktiebolagsskatten i hög grad uppmuntrat företagen att stärka sin likviditet.

Bland skattereformer, som beröras i förbigående, kan nämnas förslaget att under en högkonjunktur upptaga en löneskatt av företagare och arbetare, vilken under en lågkonjunktur åter utdelas till dessa, samt att särbeskatta

de i företagen reserverade vinstmedel, vilka ej användas till realinvensteringar.

Med »Dual Economy« förstår A. H. ett blandat liberalistiskt-kollektivistiskt system. Han skiljer mellan »Dual Production Economy« och »Dual Consumption Economy«. Inom det förra har det allmänne övertagit en del av produktionen. Som lämpliga för statsdrift rekommenderas järnvägar och »Public Utilities«, vilket ej kan avses särskilt radikalt i tider, då man t. ex. i England diskuterar förstattligandet av kreditväsendet, byggnadsverksamheten och gruvindustrin. Inom det senare ombesörjer det allmänna en stor del av konsumtionen med tillhjälp av socialvård, hälsovård, undervisningsväsende etc., som finansieras medelst starkt progressiv beskattning. Den stora konsumtionen och det ringa sparandet ökar den ekonomiska stabiliteten inom ett dylik samhälle.

Sista delen av A. H:s arbete ägnas främst åt för U. S. A. aktuella krigsfinansieringsproblem, vilka det skulle föra för långt att här diskutera.

Huruvida för Västeuropas del utvecklingen efter föregående världskrig varit sådan, att man med A. H. kan tale om »Bad Times«, blir närmast en strid om ord. Däremot torde knappast kunna bestridas, att folkhushållets produktionskapacitet i stort sett vuxit snabbare än realinkomsten, varför på lång sikt sett den förra blivit allt sämre utnyttjad. Skulle man blott lita till det privata initiativet som ekonomisk driftskraft, förefaller det ej sannolikt, att denna utveckling komme att fortsätta — och att man alltså finge en relativ stagnation, tillfälligt avbruten av uppsving framkallade t. ex. av nya uppfinningar¹⁾. A. H:s uppfattning att detta blott kan undvikas, för såvitt den offentliga sektorn i allt högre grad övertager ansvaret för den ekonomiska utvecklingen, förefaller plausibel.

Däremot förefaller det osannolikt, att man enbart med hjälp av stora offentliga utgifter, finansierade medelst starkt progressiv beskattning, skulle kunna i så hög grad nedpressa sparkvoten, att även en ringa investeringsvolym vore tillräcklig för att bevara full sysselsättning. Ju större inkomst de breda lagren få, desto mera komma de att söka spara. Visserligen är det ej omöjligt att tänka sig att beskattningen lades så, att det för envar förefölle meningslöst att spara, men att ett sådant system skulle garantera ekonomiska framsteg eller ens full sysselsättning synes tvivelaktigt. Snarare komme det väl att påminna om det ekonomiska system, som rådde under t. ex. det romerske kejsardömets senare tid. Däremot är det uppenbart, att man medelst stora offentliga utgifter, finansierade genom upplåning, kan driva fram ett mera intensivt utnyttjande av samhällets produktionskapacitet än som är tänkbart under något av enbart privatekonomiska faktorer bestämt uppsving, och antagligen komma de erfarenheter härav, som gjorts under pågående krig och förberedelserna till detta, ej att bli lika fort glömda som skedde föregående gång. A. H. räknar som nämnts också med permanent offentlig upplåning som mest

¹⁾ Rent teoretiskt sett äro nya uppfinningar eller eljest utifrån kommande impulser ej nödvändiga förutsättningar ens för ett fortlöpande cykliskt förlopp, utan det räcker med rent endogena faktorer, men i praktiken är dessas verkan diskutabel, jämför C. Welinder: Zur Diskussion eines numerischen Konjunkturmodelles, Weltwirtschaftliches Archiv 1942.

antaglig — även om han synes underskatta eller i varje fall ej framhåller den storleksordning, som kan bliva erforderlig för att garantera full sysselsättning. Tyvär berör han knappast de problem, som en sådan upplåning aktualiserar.

En sak är att tillfälligt underbalansera budgeten under en lågkonjunktur i hopp att kunna amortera lånen under följande högkonjunktur; en annan är att räkna med en så gott som permanent underbalansering av budgeten. Även om de lån, som på så sätt upptagas, ej reellt belasta framtiden, kommer deras förräntning dock att ställa allt större krav på skatteapparaten — särskilt som flertalet länder redan som följd av kriget komma att uppvisa enorma statsskulder. Det är också skillnad mellan att under en lågkonjunktur företaga investeringar, som visserligen ej äro omedelbart behövliga men kunna antagas bliva detta inom en ej alltför avlägsen framtid, och att kontinuerligt göra utgifter, vars berättigande mindre ligger i de värden de direkt skapa än i de köpkraftstillskott de medföra. Även om man kan säga, att tillgångar, som skapas genom att sysslolösa produktionsfaktorer tagas i anspråk, ej reellt kosta något, hindrar detta ej, att dessa faktorer böra utnyttjas på ändamålsenligast möjliga sätt. Det synes därför ej möjligt, att som A. H. förutsätter begränsa upplåningen till löpande utgifter, anskaffandet av tillgångar för försvarets, hälsovårdens, undervisningens etc. behov samt investeringar i järnvägar, »Public Utilities» o. dyl., utan det allmänna måste i långt större utsträckning övertaga räntabla investeringar. Anser man, att dess uppgift bör vara att medelst stora investeringar bevara full sysselsättning, är det knappast logiskt att vilja begränsa dessa till en mindre krets av objekt. Graden av det allmännas affärsskicklighet blir här ej av avgörande betydelse, då det i ett samhälle med outnyttjad produktionskapacitet är bättre att någon gång felinvestera än överhuvudtaget ej investera.

Carsten Welinder.

August Lösch: DIE RAUMLICHE ORDNUNG DER WIRTSCHAFT. Gustav Fischer, Jena 1940. 348 S.

Den videnskabelige Behandling af de Spørgsmaal, der knytter sig til Dan-nelsen af økonomiske Regioner og til de interregionale Relationer, har faaet fornyet Aktualitet i Tyskland, hvad der ikke er forblevet uden Indflydelse paa den tyske økonomiske Litteratur, som ser Dagens Lys i disse Aar. Mens man andre Steder fortrinsvis beskæftiger sig med Økonomiens Tidsdimension, har der i Tyskland meldt sig et praktisk-politisk Behov for en Teori om Økonomiens Rumdimension. Planen til den foreliggende Bog blev lagt for ca. 10 Aar siden, men som Forfatteren selv siger i Forordet: »Damals konnte ich nicht ahnen, welche praktische Interesse diese Fragen heute finden würden, noch, dass die Grundhaltung des Buches, sein Bekenntnis zum Bodenständigen im weitesten Sinn, wofür ich damals noch glaubte kämpfen zu müssen, sich inzwischen so vollständig würde durchgesetzt haben«. Det er saaledes ikke uden en vis politisk Bekendelse, Forfatteren er gaaet til Værket.

Resultatet er blevet et Systemværk i Ordets egentligste Forstand, der tager sit Udgangspunkt i den i sin Oprindelse tyske »Standort-Lehre« og fører